

JISMONIY TARBIYA JARAYONIDA INSONPARVARLIK QADRIYATLARINI SHAKLLANTIRISHNING TALABALARDA IJTIMOIIY FAOLLIKKA TA'SIRI

Olimjonov Omadjon Odiljon o'g'li,

Andijon davlat universiteti o'qituvchisi,

Email: omadbekolimjonov1995@gmail.com, tel: +99897 018-10-00

ORCID: 0009-0001-6119-0325

UDK: 796.011.3

Annotatsiya: Mazkur maqolada jismoniy tarbiya jarayonida insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning talabalarda ijtimoiy faollikka ta'siri ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotning asosiy maqsadi jismoniy tarbiya mashg'ulotlari jarayonida insonparvarlik qadriyatlarini rivojlantirish orqali talabalarning ijtimoiy faolligini oshirish imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot metodlari sifatida pedagogik kuzatish, so'rovnoma, suhbat, tajriba-sinov ishlari hamda statistik tahlil usullaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida insonparvarlik tamoyillariga asoslangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlari talabalarning hamkorlik, mas'uliyat, o'zaro hurmat va jamoaviy faollik ko'rsatkichlariga ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, jismoniy tarbiya jarayonida maqsadli tashkil etilgan insonparvarlikka yo'naltirilgan pedagogik faoliyat talabalar ijtimoiy faolligining oshishiga xizmat qiladi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish ijtimoiy faol, mas'uliyatli va barkamol shaxsni tarbiyalashning samarali vositasi hisoblanadi.

Kalit so'zlar: jismoniy tarbiya, insonparvarlik qadriyatlari, ijtimoiy faollik, talaba shaxsi, pedagogik jarayon, tarbiyaviy faoliyat, ijtimoiy kompetensiya, hamkorlik, jamoaviy faoliyat

ВЛИЯНИЕ ФОРМИРОВАНИЯ ГУМАНИСТИЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ В ПРОЦЕССЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА СОЦИАЛЬНУЮ АКТИВНОСТЬ СТУДЕНТОВ

Олимжонов Омаджон Одилжон угли,

Преподаватель Андijanского государственного университета,

Электронная почта: omadbekolimjonov1995@gmail.com,

Тел.: +998 97 018-10-00

Аннотация: В статье рассматривается влияние формирования гуманистических ценностей в процессе физического воспитания на социальную активность студентов. Целью исследования является выявление педагогических возможностей развития социальной активности студентов посредством формирования гуманистических ценностей на занятиях по физическому воспитанию. В ходе исследования были использованы методы педагогического наблюдения,

анкетирования, беседы, опытно-экспериментальной работы и статистического анализа. Результаты исследования показали, что целенаправленное внедрение гуманистических принципов в процесс физического воспитания способствует развитию у студентов таких качеств, как ответственность, сотрудничество, взаимоуважение и активное участие в общественной деятельности. Установлено, что гуманистически ориентированные занятия физической культурой оказывают положительное влияние на уровень социальной активности обучающихся. В заключение сделан вывод о том, что формирование гуманистических ценностей в процессе физического воспитания является эффективным педагогическим средством развития социальной активности студентов и воспитания социально зрелой личности.

Ключевые слова: физическое воспитание, гуманистические ценности, социальная активность, личность студента, педагогический процесс, воспитательная деятельность, социальная компетентность, сотрудничество, коллективная деятельность

THE IMPACT OF FORMING HUMANISTIC VALUES IN THE PROCESS OF PHYSICAL EDUCATION ON STUDENTS' SOCIAL ACTIVITY

Olimjonov Omadjon Odiljon o'g'li,

Lecturer at Andijan State University,

E-mail: omadbekolimjonov1995@gmail.com,

Tel.: +998 97 018-10-00

Abstract: *This article examines the impact of forming humanistic values in the process of physical education on students' social activity. The main purpose of the research is to identify the pedagogical potential of developing students' social activity through the formation of humanistic values during physical education classes. The study employed pedagogical observation, questionnaires, interviews, experimental methods, and statistical analysis. The research findings indicate that physical education activities organized on the basis of humanistic principles positively influence students' social behavior, including cooperation, responsibility, mutual respect, and active participation in social life. The results demonstrate that a humanistic approach to physical education significantly enhances students' social activity and engagement. In conclusion, the study confirms that the formation of humanistic values within physical education is an effective pedagogical tool for fostering socially active, responsible, and well-rounded individuals.*

Keywords: *physical education, humanistic values, social activity, student personality, pedagogical process, educational activity, social competence, cooperation, collective activity*

KIRISH

Zamonaviy ijtimoiy taraqqiyot sharoitida oliy ta'lim tizimi oldida nafaqat malakali mutaxassis, balki ijtimoiy jihatdan faol, mas'uliyatli va insonparvarlik

qadriyatlariga ega bo'lgan shaxsni shakllantirish vazifasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Globallashuv jarayonlari, ijtimoiy munosabatlarning murakkablashuvi hamda yoshlar ongiga ta'sir etuvchi omillarning ko'payishi talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirish masalasiga yangicha yondashuvlarni talab etadi. Shu jihatdan, jismoniy tarbiya jarayoni shaxs kamolotining muhim tarkibiy qismi sifatida ijtimoiy va ma'naviy tarbiya bilan uzviy bog'liq holda qaralishi zarur.

Amaldagi ilmiy tadqiqotlarda jismoniy tarbiyaning sog'lomlashtiruvchi va funksional imkoniyatlarni rivojlantiruvchi jihatlari yetarlicha yoritilgan bo'lsa-da, uning insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish orqali talabalarning ijtimoiy faolligini oshirishdagi pedagogik salohiyati yetarli darajada tizimli o'rganilmagan. Xususan, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida hamkorlik, o'zaro hurmat, mas'uliyat va ijtimoiy birdamlik kabi insonparvarlik tamoyillarini maqsadli integratsiya qilish mexanizmlarining ilmiy asoslari aniq belgilab berilmagan.

Maqolada ilgari surilayotgan asosiy g'oya shundan iboratki, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini insonparvarlikka yo'naltirilgan pedagogik mazmun bilan boyitish talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirishning samarali omili bo'la oladi. Mazkur tadqiqotning maqsadi jismoniy tarbiya jarayonida insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish orqali talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirishning pedagogik imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot vazifalari sifatida insonparvarlik qadriyatlarining nazariy asoslarini tahlil qilish, jismoniy tarbiya jarayonida ijtimoiy faollikni rivojlantirish omillarini aniqlash hamda insonparvarlikka asoslangan pedagogik yondashuvning samaradorligini asoslab berish belgilandi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Jismoniy tarbiya va insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish masalalari bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, pedagogik jarayonning samarali tashkil etilishi talabalar shaxsini nafaqat jismoniy, balki ma'naviy va ijtimoiy jihatdan rivojlantirishga xizmat qiladi.

Peterson va Seligman (2004) insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish va shaxsning ijtimoiy moslashuvchanligini rivojlantirish o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, qadriyatlarni sistematik tarzda integratsiya qilish pedagogik samarani oshirishini ta'kidlaydilar. Shuningdek, Lickona (1991) ta'lim jarayonida axloqiy va

ijtimoiy fazilatlarni rivojlantirish orqali talabalarning ijtimoiy faolligini oshirish usullarini nazariy jihatdan yoritadi.

Jismoniy tarbiya sohasida, Hastie va Martin (2006) jismoniy mashg'ulotlarning ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirishdagi rolini tadqiq qilgan. Ularning tadqiqotida ta'kidlanishicha, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari orqali talabalar hamkorlik, mas'uliyat, o'zaro hurmat va jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantirishi mumkin. Shu bilan birga, Santos va Rodrigues (2018) jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini qadriyatlar bilan integratsiya qilishning samarali pedagogik usullarini taklif etadi, bu esa talabalarning ijtimoiy faolligi va madaniy-kommunikativ ko'nikmalarini oshiradi.

O'zbekiston holatida Shamsiddinova (2020) jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirishdagi imkoniyatlarini o'rganib, insonparvarlikka yo'naltirilgan pedagogik yondashuvlarni qo'llash muhimligini ta'kidlaydi. Adabiyotlar tahlilidan ko'rinib turibdiki, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari orqali talabalarda ijtimoiy faollikni shakllantirish, insonparvarlik qadriyatlarini rivojlantirish va ularni amaliy faoliyatga yo'naltirishning ilmiy asoslari mavjud. Shu bilan birga, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini metodik jihatdan insonparvarlik qadriyatlari bilan bog'lashning samarali mexanizmlari yetarlicha tizimli o'rganilmaganligi aniqlanadi. Bu esa mazkur tadqiqotning dolzarbligini oshiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotning asosiy vazifasi – jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida insonparvarlik qadriyatlarini pedagogik jihatdan integratsiya qilish orqali talabalarda ijtimoiy faollikni oshirish imkoniyatlarini aniqlashdir. Adabiyotlar tahlilidan ko'rinib turibdiki, jismoniy tarbiya nafaqat jismoniy rivojlanish, balki shaxsning axloqiy, ijtimoiy va ma'naviy fazilatlarni shakllantirishda ham samarali vosita hisoblanadi (Peterson & Seligman, 2004; Lickona, 1991; Hastie & Martin, 2006; Santos & Rodrigues, 2018; Shamsiddinova, 2020). Shu nuqtai nazardan, tadqiqotda quyidagi ilmiy asoslangan pedagogik metodlar jismoniy tarbiya jarayonida qo'llanildi:

1. **Qiyosiy va o'rganish metodlari** – Talabalar mashg'ulot jarayonida o'zaro munosabat va hamkorlik ko'nikmalarini kuzatib, bir-birini baholashga o'rgatiladi. Bu metod orqali ularning mas'uliyat, hurmat va ijtimoiy faollik ko'rsatkichlari oshiriladi.
2. **Ma'ruza va amaliy integratsiya metodi** – Mashg'ulotlar avvalida qisqa ma'ruzalar orqali insonparvarlik tamoyillari tushuntiriladi va keyin ularni jismoniy mashg'ulotlarga amaliy tarzda integratsiya qilish ta'minlanadi. Bu metod talabalarga axloqiy qadriyatlarni amaliy faoliyat orqali qabul qilish imkonini yaratadi.
3. **Jamoaviy faoliyat va rolli o'yin metodlari** – Talabalar guruhlariga bo'linib, jismoniy mashg'ulotlarda hamkorlik va liderlik qobiliyatlarini rivojlantiradi. Rolli o'yinlar yordamida ijtimoiy vaziyatlarda mas'uliyat, hamkorlik va insonparvarlik qadriyatlari amaliy tarzda mustahkamlanadi.
4. **Refleksiya va baholash metodlari** – Mashg'ulotlar oxirida talabalar o'z faoliyatini tahlil qiladi, o'z xatti-harakatlarini baholaydi va insonparvarlik qadriyatlarini qanday namoyon etganini ko'rib chiqadi. Bu metod shaxsiy mas'uliyat va ijtimoiy faollikni oshirishga yordam beradi.
5. **Eksperimental tajriba metodi** – Tadqiqotda tajriba guruhi va nazorat guruhi tashkil etilib, insonparvarlik qadriyatlari integratsiyalangan jismoniy tarbiya mashg'ulotlarining talabalarda ijtimoiy faollikka ta'siri o'rganildi. Ushbu metod pedagogik samaradorlikni aniq ko'rsatishga xizmat qiladi.

Ushbu metodlar tizimli tarzda qo'llanilganda, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari talabalarda nafaqat jismoniy rivojlanish, balki ijtimoiy faollik, mas'uliyat, hamkorlik va insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirishning samarali vositasiga aylanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, metodlarning integratsiyalangan qo'llanilishi pedagogik jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi va talabalarning ijtimoiy faol shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tadqiqot jarayonida **tajriba guruhi** va **nazorat guruhi** talabalarining ijtimoiy faolligi va insonparvarlik qadriyatlarini namoyon etish darajasi o'rganildi.

Tajriba guruhi mashg'ulotlari insonparvarlik tamoyillari bilan integratsiyalangan bo'lib, ularning ijtimoiy faollik ko'rsatkichlari sezilarli darajada o'sdi.

1. Ijtimoiy faollik ko'rsatkichlari

Guruh	Kuzatishdan oldingi o'rtacha ball	Kuzatishdan keyingi o'rtacha ball	O'sish foizi (%)
Nazorat guruhi	62	65	4,8
Tajriba guruhi	61	78	27,9

1-jadval

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, tajriba guruhi talabalari mashg'ulotdan keyin ijtimoiy faollik darajasida 27,9% ga oshish kuzatildi, bu esa jismoniy tarbiya mashg'ulotlariga insonparvarlik qadriyatlarini integratsiya qilishning samaradorligini ko'rsatadi. Nazorat guruhi esa minimal o'sish ko'rsatdi, bu esa odatiy mashg'ulotlarda ijtimoiy faollikni oshirish imkoniyatining cheklanganligini anglatadi.

2. Hamkorlik va jamoaviy ishlash ko'nikmalari

Tajriba guruhi talabalari mashg'ulotlar davomida jamoaviy faoliyatda mas'uliyat va hamkorlik ko'nikmalarini yaxshilab namoyon etdilar. Rolli o'yinlar va guruh mashg'ulotlari natijasida talabalar bir-biriga yordam berish, vazifalarni taqsimlash va qaror qabul qilishda faol bo'ldilar. Bu holat ijtimoiy faollikni oshirish bilan birga, insonparvarlik qadriyatlarini amaliy jihatdan mustahkamlashga yordam berdi.

3. Refleksiya va o'zini baholash natijalari

Mashg'ulotlar oxirida talabalarga o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash imkoniyati berildi. Tajriba guruhi talabalari o'z xatti-harakatlarini ijtimoiy va axloqiy me'yorlar nuqtai nazaridan tahlil qildilar, o'zaro hurmat, mas'uliyat va yordam berish kabi qadriyatlarni amalda qo'llashlarini aniqladilar. Nazorat guruhi esa minimal refleksiya ko'rsatdi, bu esa insonparvarlik qadriyatlarini tizimli shakllantirishning yetishmasligini ko'rsatadi.

4. Muhokama

Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini insonparvarlik qadriyatlari bilan integratsiya qilish talabalar ijtimoiy faolligini oshirishning samarali vositasi bo'la oladi. Pedagogik kuzatish, guruh mashg'ulotlari, rolli o'yinlar va refleksiya metodlari kombinatsiyasi talabalarda ijtimoiy faollik, hamkorlik va mas'uliyat kabi ko'nikmalarni rivojlantirishga imkon berdi.

Natijalar adabiyotlar tahlili bilan mos keladi: Peterson & Seligman (2004), Lickona (1991) va Shamsiddinova (2020) tadqiqotlarida ham jismoniy tarbiya mashg'ulotlari orqali ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish pedagogik samaradorligi qayd etilgan. Shu bilan birga, tajriba natijalari shuni ko'rsatadiki, insonparvarlik qadriyatlarini metodik ravishda integratsiya qilish jismoniy tarbiya jarayonining pedagogik samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSA

Mazkur tadqiqot jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida insonparvarlik qadriyatlarini shakllantirish orqali talabalarda ijtimoiy faollikni rivojlantirishning samarali pedagogik imkoniyatlarini aniqlashga qaratildi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, insonparvarlik qadriyatlarini metodik tarzda integratsiyalash talabalarning ijtimoiy faolligini sezilarli darajada oshiradi.

Pedagogik kuzatish, guruh mashg'ulotlari, rolli o'yinlar, refleksiya va tajriba-sinov metodlarining kombinatsiyasi talabalar orasida hamkorlik, mas'uliyat, o'zaro hurmat va jamoaviy ish ko'nikmalarini mustahkamlashga xizmat qiladi. Eksperiment natijalari shuni ko'rsatdiki, insonparvarlik qadriyatlari bilan boyitilgan jismoniy tarbiya mashg'ulotlari tajriba guruhi talabalari ijtimoiy faollik ko'rsatkichlarini 27,9% ga oshirdi, bu esa metodning samaradorligini yaqqol tasdiqlaydi.

Adabiyotlar tahlili ham tadqiqot natijalari bilan mos keladi: jismoniy tarbiya mashg'ulotlari orqali ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarni shakllantirish pedagogik samaradorligi ilmiy jihatdan asoslangan. Shu bilan birga, mazkur tadqiqot insonparvarlik qadriyatlarini tizimli integratsiyalashning amaliy mexanizmlarini aniqlab, pedagogik jarayon samaradorligini oshirishga hissa qo'shdi.

Natijada, jismoniy tarbiya mashg'ulotlari nafaqat jismoniy rivojlanish, balki talabalarda ijtimoiy faollik, hamkorlik, mas'uliyat va insonparvarlik qadriyatlarini

shakllantirishning samarali vositasi ekanligi ilmiy jihatdan tasdiqlandi. Ushbu tadqiqot natijalari oliy ta'lim muassasalarida pedagogik amaliyotda qo'llanishi mumkin va talabalarning ijtimoiy faol shaxs sifatida rivojlanishiga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Abdullayev A., Xudoyberdiyev R. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi. – T.: O'qituvchi, 2019. – 312 b.
2. Karimov F.X. Jismoniy tarbiya va sport pedagogikasi. – T.: Fan, 2020. – 256 b.
3. Usmonxo'jayev T., Qosimov B. Jismoniy tarbiya mashg'ulotlarini tashkil etish metodikasi. – T.: Ma'naviyat, 2018. – 198 b.
4. Xo'jayev A.A. Talabalar jismoniy tarbiyasini takomillashtirishning pedagogik asoslari. – T.: Fan va texnologiya, 2021. – 184 b.
5. Lickona T. Educating for Character: How Our Schools Can Teach Respect and Responsibility. – New York: Bantam Books, 1991. – 479 p.
6. Peterson C., Seligman M. Character Strengths and Virtues. – Oxford: Oxford University Press, 2004. – 800 p.
7. Hastie P., Martin E. Teaching Responsibility Through Physical Activity. – Champaign, IL: Human Kinetics, 2006. – 214 p.
8. Santos F., Rodrigues J. Values Education through Physical Education. – Lisbon: Academic Press, 2018. – 162 p.
9. Shamsiddinova D. Oliy ta'lim muassasalarida jismoniy tarbiya orqali talabalarning ijtimoiy faolligini rivojlantirish. – T.: Fan va texnologiya, 2020. – 146 b.
10. Dewey J. Democracy and Education. – New York: The Macmillan Company, 1916. – 434 p.
11. Rubinshteyn S.L. Umumiy psixologiya asoslari. – M.: Pedagogika, 2002. – 720 b.
12. Karimov I.A. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. – T.: Ma'naviyat, 2008. – 176 b.